

Теремцова Н.
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Актуальне питання вдосконалення нормативної основи суддівської етики в умовах розбудови правової держави

Суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Суд при вирішенні справ керується принципами судочинства, до яких, у першу чергу, належить верховенство права (визначення поняття «верховенство права» – див. коментар до преамбули). Судочинство повинно здійснюватися у межах і порядку, визначених процесуальним законом. Судові рішення з огляду на верховенство права за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і відновлювати права людини, укріплювати авторитет і довіру до суду.

Важливим кроком на шляху вдосконалення нормативної основи суддівської діяльності став Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [1], у якому, як вже зазначалось раніше, при визначенні прав та обов'язків судді наголошується: «суддя зобов'язаний дотримуватись правил суддівської етики» (пункт 2 частини 5 статті 55 Закону). Цей закон містить текст також присяги судді (стаття 56).

У Рішенні КСУ від 11.03.2011 № 2-рп/201128 роз'яснюється, що додержання присяги є обов'язком судді, як це передбачено частиною 4 статті 55 Закону «Про судоустрій і статус суддів» та кореспондується з пунктом 5 частини 5 статті 126 Конституції України, і на основі цього робиться висновок, що дотримання суддею присяги – це його конституційно визначений обов'язок. У цьому рішенні також визначено, що присяга 28 Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2011 від 11.03.2011 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя». [2]

Останнім часом Вища Рада правосуддя України за результатами розгляду висновків ТСК ухвалила низку рішень з рекомендацією про звільнення суддів з посад на підставі порушення ними присяги. ВРП порушенням присяги було визнано: ігнорування суддею приписів КПК. Наприклад, в одному випадку – про здійснення судового контролю за дотриманням прав людини і негайного реагування у разі їх порушень, а саме невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи підозрюваного, якщо він або його захисник повідомляють про застосування до нього не дозволених методів слідства або якщо на тілі особи є сліди застосування таких методів. Суддя проігнорував синці та кров на обличчі підозрюваного, заяву й клопотання його захисника про негайне медичне обстеження й обрав

йому запобіжний захід у формі тримання під вартою. За цих обставин брутально порушені на етапі досудового слідства права особи не були захищені судом. В іншому випадку – про не прийнятність дострокової зміни запобіжного заходу за наявності ухвали слідчого судді з визначеним терміном.

При розгляді подання слідчого про продовження строку тримання під вартою особі, яка обвинувачувалася в тяжкому злочині, суддя, не відмовивши у задоволенні такого подання, у відсутності клопотання сторони захисту про зміну запобіжного заходу ухвалила рішення про його зміну з утримання під вартою на домашній арешт із негайним звільненням особи з-під варти, незважаючи на чинну ухвалу суду з чітко визначеним терміном, до спливу якого залишалось кілька днів. В результаті обвинувачений зник і ухиляється від кримінального переслідування. В даному випадку суддя вийшла за межі повноважень, не збалансувавши індивідуальні права особи обвинуваченого з інтересами правосуддя.

Отже, в умовах розбудови правової держави слід дотримуватись етичних стандартів поведінки суддів, що є важливим інструментом забезпечення підзвітності й доброчесності суддівського корпусу, оскільки етичні принципи існують для того, щоб поставити суддів вище будь-яких підозр, щоб заохотити досягнення найвищих стандартів.

Судді є посадовими особами судової влади, які відповідно до Конституції України [3] наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі. Суддя як правник-професіонал і поважаючи себе людина усвідомлює власну відповідальність перед людьми за кожний вирішений спір. Судді є символом правосуддя, а тому суддівський корпус повинен прагнути досягнення високих стандартів поведінки (визначення поняття високих стандартів поведінки). Отже відповідальність за популяризацію та підтримку високих стандартів суддівської поведінки лежить на судовій владі країни.

Дотримання високих стандартів поведінки означає, що суддя повинен добровільно і свідомо відстоювати доброчесність та незалежність судової влади, що, в свою чергу, зумовлює обов'язок сумлінно, чесно й кваліфіковано виконувати призначення носія судової влади. Він також добровільно приймає на себе обмеження, пов'язані з виконанням ним своїх професійних обов'язків, які унеможливають створення умов, що викликатимуть сумніви у доброчесності поведінки судді та його безсторонності, незалежності і об'єктивності.

Добросовісне виконання кожним суддею професійних обов'язків і демонстрація високих стандартів поведінки є запорукою формування у суспільстві впевненості у впровадженні у життя принципу верховенства права судовою владою і, навпаки, порушення нівелює довіру громадськості до суду та завдає шкоди правопорядку у цілому. Перебуваючи під прискіпливою увагою громадськості, суддя повинен добровільно й охоче погоджуватися з обмеженнями щодо своєї поведінки, які пересічному громадянину можуть видатися обтяжливими.

Забезпечення незалежної та авторитетної судової влади є суспільно нагальною необхідністю для досягнення справедливості в здійсненні правосуддя в Україні в умовах розбудови правової держави. Особливо в післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів», (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закону України «Про Вищу раду правосуддя». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст.50). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua>.
4. Teremtsova N. Правова держава як елемент досягнення цивілізації всього людства. Colloquium-journal №34 (157), 2022. Część 2. (Warszawa, Polska). Index Copernicus 2022 International ISSN: 2520-6990; 2520-2480.

УДК 340

Лукашов Р. С.

*доцент кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного університету*

Штучний інтелект у ролі судді: перспективи автоматизації розгляду цивільних спорів в Україні

У сучасних умовах цифровізації все активніше обговорюється можливість використання штучного інтелекту (ШІ) у сфері правосуддя, зокрема — в розгляді цивільних справ. Національна судова система поступово впроваджує електронні сервіси, однак використання саме ШІ в ролі автономного судді залишається перспективою майбутнього. Вітчизняне законодавство поки що не містить норм, які прямо регламентують участь ШІ у судовому процесі.

Попри це, інтерес до автоматизації правосуддя зростає. ШІ розглядається як інструмент, здатний прискорити розгляд справ, знизити навантаження на суддів, підвищити рівень передбачуваності рішень у типових справах. Проте застосування таких технологій у сфері, що прямо пов'язана з реалізацією прав людини, потребує обережності. Судове рішення — це не лише логічне виведення, а й акт правового розсуду, який ґрунтується на етичних, культурних і гуманістичних засадах [1].

У світовій практиці досліджується модель "людино-орієнтованого" використання ШІ, де технологія виконує допоміжну функцію: аналізує документи, генерує проекти рішень, здійснює правову кваліфікацію. Однак остаточне рішення залишається за суддею. Такий підхід дозволяє уникнути ризиків, пов'язаних із автономністю машинного ухвалення рішень — упередженістю алгоритмів, відсутністю емоційного контексту, складністю апеляції [3].

Українське законодавство потребує відповідного нормативного регулювання, яке визначатиме межі та правила використання ШІ в судовому процесі. Це має включати гарантії процесуальної справедливості, право на оскарження, прозорість алгоритмів і підзвітність їх розробників. Особливої уваги потребують етичні питання та збереження людського контролю над судовим рішенням.